

Gunnar Törnqvist: *Renässans för regioner – om tekniken och den sociala kommunikationens villkor*. SNS Förlag, Stockholm 1998. 192 s. ISBN 91-7150-711-6.

Med Berlinmurens fall hösten 1989 inleddes en snabb omvandling både av Europas sociala och ekonomiska karta och av diskurserna om världsdelen. I *Renässans för regioner* ger Gunnar Törnqvist en välskriven och överskådlig introduktion till denna utveckling. Centralt i det kulturgeografiska perspektiv Törnqvist presenterar står begrepp som nätverk, teknisk räckvidd och mänskligt räckhåll. Nätverksbegreppet avbildar det geografiska rummet som åtskilda men sammanfogade punkter – centra, periferier och mellanrum – definierade som fysiska platser och ekonomiska, sociala eller kulturella institutioner. Syftet är naturligtvis att kunna fånga det diskontinuerliga i rummet och den upplösta samordningen av tid och rum, vilken sägs känneteckna vår tid.

I nätverkens utveckling spelar den ständigt ökande tekniska räckvidden en sorts pådrivande roll; inte minst den nya kommunikationstekniken gör det möjligt att bygga allt mer omfattande nät och de som behärskar den får ett starkt inflytande. Men denna ständiga strävan efter utvidgning av nätverken sker inte obehindrad. De fält som definieras genom människors erfarenheter och medvetanden, det mänskliga räckhåll, främjar istället nära kontakter. Medan den tekniska utvecklingen således verkar i riktning mot europeisering och globalisering, verkar det mänskliga räckhålls inflytande ”för lokal förankring och regional identitet” (s. 116).

Tiden efter murens fall har inte minst karaktäriserats av ständiga omförhandlingar och omdefinitioner av ”Europa”. Ett av de mest påtagliga uttrycken för dessa processer är den problematisering av nationalstaternas ställning som ägt rum genom att de försvagats både genom ett ökat överstatligt inflytande och genom ett tryck från allt starkare – och allt fler – regioner med politiska anspråk. Törnqvist fångar denna situation i en enkel modell där fyra intressesfärer – union, nätverk, stat och region – tävlar med varandra i dimensioner av integration eller splittring, globalisering respektive regionalisering. I dagens Europa ser Törnqvist tre möjliga utvecklingslinjer – en splittring i regionala enheter, en ökad integration under EU, ett återupprättande av nationalstaterna – men menar samtidigt att det är troligt att alla tre trenderna under överskådlig tid kommer att uppträda parallellt.

I ett avslutande kapitel summeras diskussionen med Öresundsregionen som exempel. På ett sätt som är typiskt för hela boken lyckas Törnqvist här både summera huvudpunkterna i en händelseutveckling och peka ut viktiga problemfält i den fortsatta utvecklingen mot en fungerande region. Här framstår bl.a. obalansen mellan det starka centrat Köpenhamn å ena sidan och Västskåne å den andra, som en viktig fråga, liksom att snabbheten i förändringen av teknisk räckvidd – brobygget – inte motsvaras av samma snabbhet i förändringarna av det mänskliga räckhåll och därmed av formerandet av en regional identitet över Sundet.

Region blir ett begrepp som hos Törnqvist tydligt återspeglar den dubbla mening det också fått i samhällsdebatten. Å ena sidan framstår regionalismen som splittrande och som en motkraft, ett sätt för människor att värja sig mot en integration de inte upplever som önskvärd. Å andra sidan framstår regioner, som t.ex. Öresundsregionen, som ett sätt att organisera nya nätverk med en stark utvecklingspotential. I båda fallen utsätts dock nationalstaten för utmaningar i fråga om dominansen över det givna territoriet.

Törnqvist skriver med en stark berättarglöd, vilket gör ”Renässans för regioner” lättläst och fångande. Till detta bidrar också att resonemangen hela tiden kopplas till konkreta diskussioner och exemplifieras med bl.a. EU, multinationella bolag och den svenska Regionberedningen. Men samtidigt kan jag inte helt befria mig från en känsla av att de många exemplen valts för att passa in i ett resonemang som redan utformats. Som läsare börjar man efter ett tag sakna de motsträviga exemplen, de händelser och skeenden som inte omedelbart faller på plats och som skulle tjäna till att påminna om problemfältets mångfacetterade och svårförutsägbara karaktär.

Som etnologisk läsare saknar jag en bredare och djupare börning i det vi brukar tala om som ”vardagliga erfarenheter”. Antagligen är det den ekonomiska geografins ämnesträdion som gör att exemplen tenderar att röra sig på en översiktlig ”makronivå” och därmed lämnar en del blinda fläckar i framställningen. Vad som är mer problematiskt är att lokala samhällen kopplas till det förgångna, och därmed att känslan av lokal tillhörighet implicit framställs som något vi borde lämna. Lokala samhällen och grannskap framställs som konserverade traditionsöar i förhållande till teknikens förändrande kraft och bara genom att slå sig samman i nätverk kan sådana regioner bli en viktig framtidsfaktor. Beskrivningen av den historiska ut-

vecklingens drivkrafter blir i sådana tillfällen mycket entydig och tenderar att bekräfta baksidestextens förenklade framställning: ”... de möjligheter som tekniken öppnar och om de begränsningar som vårt behov av identitet och tillit medför.”

Samtidigt är de många och stora svepen genom historien oerhört eggande och tankeväckande: än är vi i 1200-talet, än i järnvägarnas tillkomsthistoria, än i tankar om Europas framtid. Vi får härigenom syn på historiens stora linjer och de görs relevanta för förståelsen av den pågående samhällsutvecklingen. Gunnar Törnqvist har således skrivit en bok som, trots vissa invändningar, på ett spännande och lättfattligt sätt kontextualiserar regionalismen både som rörelse och som diskurs i ett historiskt och nutida samhälleligt sammanhang.

Kjell Hansen, Landskrona

Janken Myrdal: *Jordbruket under feodalismen 1000–1700*. Natur och Kultur/LTs förlag i samarbete med Nordiska museet, Stockholm 1999. 407 s., ill. ISBN 91-27-35221-8.

Den stora sammanställningen av Sveriges jordbruks-historia som Nordiska museet tagit initiativ till går vidare. Nu har det andra bandet i *Det svenska jordbrukets historia* kommit ut; *Jordbruket under feodalismen 1000–1700*. Författare till boken är projektets vetenskapliga huvudredaktör, professorn i agrarhistoria, Janken Myrdal, vid Sveriges lantbruksuniversitet, Ultuna.

Janken Myrdal är en av nyckelfigurerna i dagens svenska agrarhistoria. På sätt och vis kan det sägas att det var han som återuppväckte agrarhistoria som ämne i Sverige under 1980-talet. Då hade etnologin, eller folklivsforskningen, allt mer lämnat bondehistorien. Etnologins källor till historisk kunskap hade bl.a. varit frågelistor, studier av den materiella kulturen – exempelvis redskap och kläder – men framför allt samtal, intervjuer och forskarens delaktighet i vardagslivet hos dem som studerades. När så etnologins främsta källa till kunskap, informanterna – de som själva upplevt allmogesamhället, blev allt mer sällsynta, flyttades naturligt nog fokus över från bondesamhället till studier av närsamhället i nutid. Vilket gjorde att bondens historia hamnade i ett akademiskt vakuum.

Där etnologin inte längre kunde förmera kunskapen om allmogesamhället utan att behöva överge ämnets kärna har Myrdal gjort en dygd av nödvändigheten i att

kombinera en mängd olika källor för att nå vidare kunskap om allmogens liv. Detta visar han med högsta tänkbara tydlighet i *Jordbruket under feodalismen*. Myrdals agrarhistoria är tvärvetenskaplig och kombinerar ekonomisk historia med arkeologi, kulturgeografi, etnologi och även konsthistoria. Hans kombinationer av källmaterial innefattar allt från medeltida kyrkmålningar över klassiskt historiskt material och arkivmaterial till redskapsstudier. Och kanske är det just redskapsstudierna som är Myrdals främsta kännetecken. Få andra historiker besitter numera kunskaper om redskapen som historisk kunskapskälla.

I *Jordbruket under feodalismen* visar Myrdal att den tvärvetenskapliga agrarhistorian är en utmärkt metod för att ge historisk förståelse. I ett exempel om regionala skillnader i storleken på åkrarnas avkastning blir detta tydligt: Upplands och Östergötlands slättbygder är båda högproduktiva jordbruksområden med relativt likartade naturförutsättningar för god sädesproduktion. Ändå var det stor skillnad på avkastningen från lika stora åkrar i dessa områden. Från 1550-talet samlade kronan in korntalsuppgifter från hela landet. Korntal är benämningen på hur stor avkastning den sådda säden ger. Ett korntal på tre, som under denna tid var det vanligaste i landet, innebar att om bonden sådde en tunna råg så gav skörden tre tunnor. Korntalen under 1550-talet var för Uppland mellan sex och sju medan det under samma tid i Östergötland låg på fyra. Hur kan det komma sig? Ett klassiskt historiskt svar på den frågan skulle kunna vara att Uppland var ett mer utvecklade område än Östergötland och att man exempelvis använde bättre jordbearbetningsredskap där. Men kyrkmålningar av jordbrukande bönder och likaså bouppteckningar visar att i båda områdena brukades jorden med samma redskap, högarder. När denna hypotes visat sig vara felaktig kan man gå vidare och kanske fundera på om det har funnits fler djur på de uppländska gårdarna och som därmed haft tillgång till mer gödsel som kunnat höja avkastningen. Men när kungsgårdarnas räkenskaper och allmogens boskapslängder går igenom så visar det sig att de båda områdena haft ett likartat antal djur. Inte ens klimatet skiljer sig nämnvärt åt. Ändå gav åkrarna i Uppland nästan dubbelt så mycket som de i Östergötland.

Myrdal väljer att ge en näringsgeografisk förklaring till skillnaden. De uppländska gårdarna låg närmare rikets centrum. Där, i det mycket expansiva Bergslagen och i Stockholmsområdet, fanns det en stor efterfrågan på brödsäd, vilket skapade en marknad för de omkring-